

Dr hab. Iwonna Michalska, prof. UŁ
Wydział Nauk o Wychowaniu
Uniwersytet Łódzki

RECENZJA

DOTYCZĄCA DOROBKU NAUKOWEGO PANI DR DOROTY GRABOWSKIEJ- PIEŃKOSZ, UBIEGAJĄCEJ SIĘ O NADANIE STOPNIA NAUKOWEGO DOKTORA HABILITOWANEGO NAUK SPOŁECZNYCH W DYSCYPLINIE PEDAGOGIKA

I. INFORMACJE O WYKSZTAŁCENIU I ZATRUDNIENIU

Pani dr Dorota Grabowska-Pieńkosz ukończyła w 2011 r. studia magisterskie na kierunku pedagogika na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, a w 2012 r. została magistrem historii na Wydziale Nauk Historycznych UMK. Obydwie prace dyplomowe miały charakter historyczno-pedagogiczny (*Koncepcja pedagogiki nacjonalistycznej Ernesta KriECKA 1882-1947* i *Profesorowie – historycy Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego i ich losy wojenne*), co z pewnością stanowiło dobrą „podstawę” do podjęcia dalszej pracy naukowej. Stopień doktora nauk społecznych uzyskała w roku 2015 r. na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK w Toruniu, broniąc dysertację doktorską pt. *Nauczyciele szkół galicyjskich w literaturze pamiętnikarskiej. Studium z pedeutologii historycznej*. Opiekę naukową nad przygotowaniem rozprawy sprawowała prof. zw. dr hab. Władysław Szulakiewicz, a pracę recenzowali prof. zw. dr hab. Stefania Walasek i dr hab. Witold Chmielewski, prof. AIK. Należy wspomnieć, że praca magisterska z obszaru pedagogiki uzyskała pierwszą nagrodę w konkursie Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK w Toruniu na najlepszą pracę magisterską w roku akademickim 2010/2011, a praca doktorska pierwszą nagrodę w Ogólnopolskim Konkursie Prac Magisterskich i Doktorskich im. Czesława Majora w kategorii prace doktorskie z historii edukacji w 2016 r., ponadto została wyróżniona przez Radę Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK.

Od listopada 2015 r. do końca marca 2016 r. dr. D. Grabowska-Pieńkosz była pracownikiem nieetatowym na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK, a od kwietnia 2016 r. zatrudniona jest na stanowisku adiunkta w Instytucie Nauk Pedagogicznych (obecnie Wydział Filozofii i Nauk Społecznych UMK).

II. RECENZJA MONOGRAFII NAUKOWEJ (wydanej przez wydawnictwo, które w roku jej opublikowania było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a ustawy)

Prowadzone dotychczas przez historyków wychowania badania koncentrowały się na wielu obszarach, wśród których do najważniejszych zaliczyć można: ukazywanie przemian w polityce oświatowej i wychowaniu, analizowanie myśli pedagogicznej minionych czasów, odtwarzanie przeszłości instytucji edukacyjnych i placówek oświaty pozaszkolnej, przybliżanie postaci wielkich pedagogów i mniej lub zupełnie nieznanymi nauczycieli, działalności zawodowych organizacji nauczycielskich czy stowarzyszeń pedagogicznych.

Przedłożone przez dr D. Grabowską-Pieńkosz jako ważne osiągnięcie naukowe, wpisujące się w ostatni z wymienionych powyżej nurtów badań, stanowi monografia pt. *Towarzystwo Pedagogiczne (1868-1921); założenia ideowe – przemiany organizacyjne i programowe – główne kierunki prac oświatowych* wydana w 2023 roku przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (ss. 477). Jest to publikacja, która ukazuje istnienie tej organizacji od początków jej powstania, jeszcze w okresie zaborów, do momentu wejścia w skład Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, już w niepodległej Rzeczypospolitej.

Zadanie, którego podjęła się Habilitantka było dużym wyzwaniem, głównie ze względu na ponad pięćdziesięcioletnie funkcjonowanie Towarzystwa oraz prowadzoną przez nie rozległą działalność. Podstawę do jego realizacji był dobór i zgromadzenie bazy źródłowej, którą należy nie tylko uznać za niezwykle bogatą, ale i wyczerpującą. Do przygotowania rozprawy posłużyły dwie grupy źródeł – archiwalne i drukowane. Pozyskane zostały dzięki kwerendom zagranicznym w Centralnym Państwowym Historycznym Archiwum Ukrainy we Lwowie, Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym, Litewskim Centralnym Archiwum Państwowym, a także krajowym – w Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece Narodowej w Warszawie, Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie, Wojewódzkiej Bibliotece Pedagogicznej w Krakowie, Zakładzie im. Ossolińskich we Wrocławiu. Wśród źródeł drukowanych, oprócz statutów, przepisów, regulaminów sprawozdań, petycji, itp. istotną rolę odegrało czasopiśmiennictwo, stanowiące nie zawsze jeszcze odkrytą i docenianą „skarbnicę” wiedzy. Wykorzystane zostały artykuły z takich periodyków, jak: „Szkoła”, „Gazeta Narodowa”, „Gazeta Lwowska”, „Przegląd Lwowski”, „Rocznik Pedagogiczny”, „Muzeum”, „Gazeta Sanocka”, „Nauczyciel Polski”, „Biblioteka Warszawska”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Czas”, „Gwiazdka”, „Mrówka”. Ponadto, niezwykle starannie dobrane opracowania

umożliwiły naświetlanie sytuacji i wyjaśnianie uwarunkowań, jakie towarzyszyły powstaniu i istnieniu Towarzystwa Pedagogicznego. Wymienione materiały źródłowe i opracowania mają odzwierciedlenie w często rozbudowanych i licznie przywoływanych adnotacjach.

Na całość monografii składa się wstęp, sześć rozdziałów, zakończenie, bibliografia, aneks i indeks osobowy. Jej struktura ma charakter problemowy z zachowaniem chronologicznego opisu prezentowanych zjawisk. Przyjęta dwustopniowa konstrukcja pracy, wyróżniająca rozdziały i podrozdziały, jest logiczna i przejrzysta, dając czytelnikowi, który nie zapoznał się jeszcze z jej zawartością, dobrą orientację, jakich treści może się spodziewać.

Wstęp stanowi ważną część rozprawy naukowej, szczególnie w opracowaniach dotyczących przeszłości i powinien zawierać przyjęte w niej założenia badawcze. I tak jest w przypadku recenzowanej publikacji. Po pierwsze, Habilitantka, omówiła powody podjęcia badań nad Towarzystwem Pedagogicznym, podkreślając, że „wynikało to z konieczności uzupełnienia istotnych braków w polskiej historiografii XIX i początków XX wieku. Dotychczas problematyce tej poświęcono zbyt mało uwagi, szczególnie w porównaniu z innymi zawodowymi organizacjami nauczycielskimi funkcjonującymi na terenie zaboru austriackiego...” (s. 9). Po drugie, przedstawiła dotychczasowy stan badań nad Towarzystwem Pedagogicznym, wyjaśniając, że istnieją jedynie nieliczne artykuły, które mają charakter przyczynkowski (E. Karcz, Cz. Majorek, J. Semkow, M. Przeniosło) albo zawierające jedynie wzmianki o działalności lwowskiego stowarzyszenia (E. Podgórska, J. Hulewicz, F. Filipowicz, L. Harabasz, T. Szczechura). Po trzecie, właściwie sformułowała cel badań oraz problemy badawcze, sprowadzając je do sześciu następujących pytań: Jakie były społeczno-polityczne źródła powstania Towarzystwa Pedagogicznego? Jakie idee stanowiły podstawę działalności lwowskiej organizacji? Jaką rolę odegrali twórcy i działacze Towarzystwa Pedagogicznego w tworzeniu podstaw organizacyjnych i programowych tej organizacji? Jaki był stosunek lwowskiej organizacji do podstawowych kwestii oświaty pozostającej pod zarządem Rady Szkolnej Krajowej i austriackich władz oświatowych? Jakie dziedziny oświaty były objęte działalnością Towarzystwa Pedagogicznego? Jakie były efekty realizowanych przez nich inicjatyw oświatowych? Po czwarte, wskazała w jakich instytucjach przeprowadzała kwerendę i jakie typy materiałów źródłowych udało się Jej pozyskać. Po piąte, w sposób syntetyczny nakreśliła zawartość treściową poszczególnych części pracy. W tym solidnie przygotowanym *Wstępie* brakuje nazwania i uzasadnienia doboru podstawowej metody, jaką posłużyła się Habilitantka w przygotowywaniu rozprawy. Oczywiście, osoby zajmujące się zawodowo badaniem dziejów potrafią ją „odczytać”, bo Autorka wykorzystywała ją konsekwentnie, ale dla dopełnienia obrazu prowadzonych badań warto byłoby metodę tę wprost określić.

W rozdziale pierwszym rozprawy zatytułowanym *Powstanie, struktura i etapy rozwoju Towarzystwa Pedagogicznego* (s. 20-73) uwzględniając uwarunkowania polityczne, społeczne oraz prawne, ukazana została „droga”, jaką pokonano od pojawienia się zamysłu utworzenia lwowskiego stowarzyszenia, po jego powołanie, a następnie rozwój i zmiany zachodzące w jej w funkcjonowaniu pod wpływem różnych czynników zewnętrznych. Skupiono się na pojawiających się problemach władz Towarzystwa w relacjach z członkami i innymi organizacjami działającymi na terenie Galicji oraz władzami oświatowymi. Istotną kwestią było dokładne wyjaśnienie struktury tego stowarzyszenia wraz z najważniejszymi jej organami i przysługującymi im kompetencjami, a także zasad powoływania oddziałów terenowych i kółek pedagogicznych. Na tyle, na ile pozwalały na to źródła przybliżona została ich liczba oraz liczba członków, z uwzględnieniem pojawiających się tendencji wzrostowych i malejących w tym zakresie. Nie pominięto również spraw finansowych związanych z pozyskiwaniem środków pieniężnych. W tej części pracy podniesiono kwestie, które z powodzeniem wypełnią problematykę zawartą w tytule. Warto też w tym miejscu przywołać konstatację Autorki, którą wyraziła na podstawie przeprowadzonych analiz struktury Towarzystwa, pisząc: „...że każda jednostka organizacyjna zachowywała autonomię, a także inicjatywę w zakresie realizowanych prac, nie tracąc przy tym wewnętrznej spójności oraz zachowując jednolitość działań na zewnątrz” (s. 73).

Cały rozdział drugi *Prezysi i zasłużeni członkowie organizacji* (s. 74-110) poświęcony został osobom, które wywierały wpływ na działalność Towarzystwa Pedagogicznego. Dobrze się stało, że Habilitantka nie ograniczyła się wyłącznie do przywołania tylko wszystkich postaci, kierujących kolejno, w różnych okresach czasu, Stowarzyszeniem, ale poświęciła również sporo miejsca członkom organizacji prowadzącym szeroką, a często wielokierunkową aktywność, przyczyniając się z jednej strony do zjednywania środowisk pedagogicznych do czynnego udziału w Towarzystwie poprzez popularyzowanie jego idei, z drugiej – inicjując i podejmując konkretne prace, między innymi wydawnicze, na rzecz walki z analfabetyzmem, edukacji kobiet, obrony interesów zawodowych nauczycieli i rozwoju szkolnictwa ludowego, organizowania pozaszkolnych form aktywności dzieci i młodzieży, ożywiania życia umysłowego ludności. Godnym podkreślenia rozwiązaniem zastosowanym w przygotowaniu tego rozdziału jest ujęcie zawartych w nim treści w postaci „indywidualnego” i „zbiorowego” portretu najbardziej zaangażowanych osób w działalność Stowarzyszenia. Tworzenie portretów indywidualnych odnosiło się do 9. prezesów Towarzystwa i przyjęło postać przybliżenia ich sylwetek z perspektywy posiadanego wykształcenia, wykonywanego zawodu i wniesionego wkładu podczas zarządzania organizacją. Z kolei portret zbiorowy obejmował

61 zasłużonych członków organizacji, którzy uzyskali godność członka honorowego i budowany był w oparciu o wykorzystanie czterech kryteriów: wykształcenie, pozycja społeczno-zawodowa, zaangażowanie w sprawy wychowania i oświaty oraz zasługi dla Towarzystwa Pedagogicznego. Taka konstrukcja opracowania zgromadzonego materiału spowodowała czytelne jego uporządkowanie w przekazie odkrytej nowej wiedzy o ważnych osobach w społeczności Stowarzyszenia.

Następne części monografii podejmują kwestie związane już bezpośrednio z konkretną działalnością prowadzoną przez lwowską organizację. Habilitantka wyodrębniła jej cztery główne kierunki, które stały się kolejnymi rozdziałami monografii. Dostrzeganie konieczności wprowadzania zmian w szkołach elementarnych i wydziałowych, koncentracja na powoływaniu placówek edukacyjnych dla dziewcząt, nazywanych „wyższymi szkołami żeńskimi”, które w rzeczywistości były placówkami ponadelementarnymi o profilu ogólnokształcącym, a także zainteresowanie się kształceniem zawodowym w uzupełniających szkołach przemysłowych były przedmiotem rozważań rozdziału trzeciego: *Praca Towarzystwa Pedagogicznego na rzecz rozwoju szkolnictwa* (s. 111-183). W rozdziale czwartym *Towarzystwo Pedagogiczne w obronie interesów zawodowych nauczycieli* (s. 184-271) podniesiono kwestie troski Towarzystwa w zakresie przygotowania nauczycieli do zawodu oraz ich doksztalcenia w celu zdobycia odpowiednich kwalifikacji, spraw związanych z systemem wynagrodzeń i emerytur, zabezpieczenia finansowego wdów i sierot po zmarłym nauczycielu, stabilizacji w zawodzie, jak również rodzajów pomocy materialnej udzielanej swoim członkom. Rozdział piąty *Działalność Towarzystwa Pedagogicznego w zakresie popularyzacji nauki* (272-325) ukazuje przedsięwzięcia edytorskie w postaci wydawania czasopisma „Szkoła”, podręczników szkolnych, książek dla nauczycieli, literatury, której odbiorcami były dzieci, młodzież i dorośli, ponadto sposoby krzewienia oświaty poprzez organizowanie odczytów adresowanych do kobiet i wykładów dla dorosłej części społeczeństwa. Ostatni rozdział *Zaangażowanie w rozwój pozaszkolnych form aktywności dzieci i młodzieży* (s. 326-372) zaznajamia z działalnością Towarzystwa, mającą na celu zapewnienie zdrowia i opieki dzieciom dzięki urządzanym koloniom i korpusom wakacyjnym oraz uaktywnianiem uczniów na terenie szkoły, włączając ich w przygotowywanie wystaw.

Rezygnując ze szczegółowego omawiania każdego z rozdziałów dotyczących działalności Towarzystwa Pedagogicznego, ze względu na fakt, że nie wzbudzają one generalnie potrzeby prowadzenia dodatkowej dyskusji, pragnę podkreślić, że przygotowane zostały one solidnie i wyczerpująco oraz zgodnie z regułami metodologii badań historyczno-pedagogicznych. Oznacza to, że Autorka przywiązywała dużą rolę nie tylko do prezentowania

treści, które były wynikiem zgromadzonego przez Nią materiału źródłowego, ale co niezwykle istotne, osadzała je w szerszym kontekście społecznym, politycznym, prawnym lub regionalnym, co skutkowało szerokim naświetleniem i wyjaśnieniem omawianych zjawisk. W sytuacji tworzenia opisów poszczególnych rodzajów działalności Towarzystwa nie odwoływała się do uproszczeń, ale zawsze pokazywała ich rodowód w postaci relacjonowania pojawiających się wśród członków organizacji pomysłów, prowadzonych dyskusji, zgłaszanych wniosków czy wypracowanych koncepcji. Jednocześnie precyzyjnie oddzielała dwie płaszczyzny funkcjonowania stowarzyszenia – planowanych zadań i wykonanych zadań. Na uwagę zasługują zamieszczane po każdym rozdziale podsumowania, w których Autorka dokonywała uogólnień treści zawartych w każdym z nich. Już one same świadczą o pozyskaniu zasobów nowej wiedzy, a ponadto stanowią doskonałe skrótowe ujęcie omawianych zagadnień.

W *Zakończeniu* rozprawy zawarte zostały w pewnym stopniu „przypomnienia” dokonań Towarzystwa Pedagogicznego, które stały się podstawą sformułowania wniosków. W pełni należy zgodzić się z jednym najważniejszych z nich, w którym odnotowano, że: „Znaczenie Towarzystwa Pedagogicznego w kontekście pojawienia się i rozwoju zawodowego ruchu nauczycielskiego było ogromne, ponieważ nie tylko przyczyniło się ono do ogólnego rozbudzenia aktywności wśród środowiska pedagogicznego pod zaborami, ale wypracowane przez niego idee miały zasadniczy wpływ na kształt polskiego zawodowego ruchu nauczycielskiego po odzyskaniu przez Polskę niepodległości” (s. 379).

Bogata *Bibliografia*, bo licząca 32 strony, została sporządzona prawidłowo z wykorzystaniem głównego podziału na źródła archiwalne i drukowane oraz opracowania.

Ne sposób nie wspomnieć o rozbudowanych *Aneksach*, wskazujących jednoznacznie, że Autorce bliska była troska o nadanie rozprawie ostatecznego, jak najbardziej doskonałego, kształtu poprzez stosowne jej uzupełnienia. Wyodrębniono w nich dwie części, z których pierwsza zawiera zdjęcia niektórych prezesów Towarzystwa, obecnego stanu budynków we Lwowie, będących w przeszłości w posiadaniu organizacji, fotokopie fragmentu statutu i wybranych dokumentów Towarzystwa, fotografie utrwalające kolonię i korpusy wakacyjne dzieci i młodzieży ze szkół lwowskich. W części drugiej zamieszczono biogramy wszystkich 61 zasłużonych członków Towarzystwa Pedagogicznego. Stanowią one nie tylko cenny materiał dla współczesnych historyków wychowania, ale w szczególności „przywołują” i przypominają postaci, o których dziś już nikt nie pamięta.

Podsumowując, uważam, że monografia pt. *Towarzystwo Pedagogiczne (1868-1921); założenia ideowe – przemiany organizacyjne i programowe – główne kierunki prac*

oświatowych ma charakter oryginalny i w pełni zasługuje na pozytywną ocenę. Autorka podjęła problem, który do tej pory nie był w takim szerokim zakresie przedmiotem poszukiwań badawczych. Praca przygotowana została w oparciu o bogatą bazę źródłową, wymagającą przeprowadzenia czasochłonnych i żmudnych kwerend w archiwach polskich i zagranicznych. Rozproszone w różnych zasobach informacje skutecznie przekształcone zostały w cenną wiedzę skupioną w jednej publikacji, posiadającą wartości naukowe i zalety poznawcze. Przyjęte rozwiązania metodologiczne nie budzą zastrzeżeń. Omawiana publikacja przyczynia się w znacznym stopniu do poszerzenia wiedzy naukowej w subdyscyplinie pedagogiki, jaką jest historia wychowania.

III. RECENZJA POZOSTAŁEGO DOROBKU NAUKOWEGO

Aby w pełni przybliżyć dorobek naukowy (tzw. piśmienniczy) dr Doroty Grabowskiej-Pieńkosz warto wspomnieć, że jeszcze przed uzyskaniem stopnia doktora opublikowała 4 rozdziały w monografiach naukowych, 3 artykuły, 7 recenzji i 7 sprawozdań z konferencji i seminariów w czasopismach naukowych.

Na dorobek naukowy po obronie pracy doktorskiej składają się: 4 monografie naukowe (w tym dwie współautorskie), jedno wydawnictwo źródłowe (współautorskie, w druku), 13 rozdziałów w monografiach naukowych (w tym jedna współautorska), 9 artykułów (w tym dwa współautorskie), 8 recenzji, 4 sprawozdania z konferencji i 15 biogramów działaczek i działaczy społeczno-oświatowych. Stosowne zaświadczenia o współautorstwie zostały dołączone do dokumentacji. Artykuły zamieszczane były w uznanych periodykach naukowych, takich jak: „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, „Wychowanie w Rodzinie”, „Społeczeństwo i Rodzina”, „Kultura i Wychowanie”, „Studia Paedagogica Ignatiana”, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, „Studia Historyczne”.

Swoje osiągnięcia podoktorskie Habilitantka, słusznie zresztą, przyporządkowała do sześciu obszarów badawczych, mieszczących się w subdyscyplinie pedagogicznej, jaką jest historia wychowania.

Do pierwszego z nich nazwanego: „Towarzystwa pedagogiczne na ziemiach polskich”, obok omówionej już monografii *Towarzystwo Pedagogiczne (1868-1921); założenia ideowe – przemiany organizacyjne i programowe – główne kierunki prac oświatowych*, zaliczone zostały wydawnictwa: *Problematyka edukacyjna dziecka w programie działalności Towarzystwa Pedagogicznego*, [w:] *Dziecko w historii – w kręgu kultury chrześcijańskiej*, red. E. J. Kryńska, A. Suplicka, U. Wróblewska, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2017, s. 47-60; *Działalność nauczycieli w towarzystwach społeczno-oświatowych*

w latach 1885-1918 w świetle sprawozdań na łamach „Muzeum”, [w:] *Działalność związków i organizacji nauczycielskich w XIX i pierwszej połowie XX wieku*, red. P. Gołdyn, Wydział Pedagogiczno- Artystyczny UAM, Poznań-Kalisz 2017, s. 23-37; *Obraz działalności Towarzystwa Pedagogicznego na łamach wybranych czasopism pedagogicznych w latach 1868-1919*, [w:] *Zachować dla przyszłości: sprawy szkolnictwa, oświaty i opieki w przekazie prasowym XIX i początków XX wieku*, red. I. Michalska, G. Michalski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018, s. 85-96; *Towarzystwo Pedagogiczne (1868-1906) wobec edukacji kobiet w zaborze austriackim*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2019, nr 1-2, s. 101-114; *W obronie interesów zawodowych nauczycieli. Postulaty członków Towarzystwa Pedagogicznego*, [w:] *Nauczyciele. Zasłużeni – Niedocenieni – Zapamiętani*, red. W. Szulakiewicz, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2018, s. 257-276. Wymienione tytuły zawierają treści, które stanowią opracowany materiał źródłowy, pozostający w związku tematycznym ze wspomnianą monografią, podejmujący również wątki pozwalające postrzegać Towarzystwo Pedagogiczne z różnych perspektyw jego funkcjonowania. Tego typu przyczynkarskie teksty mają swoją ważną wagę, bowiem u ich podstaw leży bardzo szczegółowa penetracja obszarów, mających wchodzić w skład szerszych planowanych badań naukowych.

Wśród zainteresowań badawczych dr Doroty Grabowskiej-Pieńkosz znalazły się kwestie mieszczące się w pedeutologii historycznej. Z tego zakresu odnotować należy interesujące poznawczo i dobrze przygotowane artykuły zamieszczone w czasopismach i pracach pod redakcją, ukazujące różne aspekty zawodowego życia nauczycieli. Znalazły się wśród nich: *Nauczyciele zaboru austriackiego w literaturze pamiętnikarskiej*, [w:] *Umieszczeni w przeszłości. Pamięć w naukach pedagogicznych*, red. W. Szulakiewicz, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2016, s. 63-79; *Emocje w pracy nauczyciela w świetle źródeł pamiętnikarskich*, „Kultura i Wychowanie” 2017, nr 12, s. 165-178; *Aktywność patriotyczna nauczycieli z zaboru austriackiego w świetle źródeł pamiętnikarskich*, [w:] *Modernizacja – Polskość – Trwanie. Społeczne, kulturowe i polityczne aspekty aktywności Polaków na przełomie XIX i XX wieku*, red. S. Wierchosławski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2015, s. 275-201; „Przegląd Pedagogiczny” okresu II Rzeczypospolitej wobec projektów reform kształcenia nauczycieli, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2015, z. 31, s. 67-84.

W tym miejscu należy także przywołać monografię pt. *Zapisani w pamięci. Nauczyciele zaboru austriackiego w literaturze pamiętnikarskiej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2016, ss. 382. Została ona, jak wyjaśniła Habilitantka, napisana

w oparciu o przygotowaną wcześniej pracę doktorską. Charakteryzuje się takim podejściem do podjętej problematyki, które skutecznie umożliwiło, na podstawie pamiętników przechowywanych w Dziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki Narodowej, Dziale Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego i Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu oraz drukowanej literatury wspomnieniowej, „przywołanie” życia zawodowego i pozazawodowego nauczycieli, nie zapominając o wskazaniu uwarunkowań społecznych, kulturowych i ekonomicznych.

Dr Dorota Grabowska-Pieńkosz koncentrowała się w prowadzonych badaniach również na historii myśli pedagogicznej. Wyrazem tego jest współautorska monografia przygotowana z W. Szulakiewicz i J. Falkowską pt. *Z myślą o Niepodległej. Polska myśl pedagogiczna przełomu XIX i XX wieku i okresu międzywojennego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2019, ss. 217. Jej udziałem są trzy rozdziały, z których dwa w dużym stopniu wypełniają poglądy Stefanii Marciszewskiej-Posadzowej i Natalii Cicimirskiej na wychowanie małego dziecka. Natomiast rozdział trzeci, choć posiadający bezsprzecznie swoje naukowe walory, nie mieści się w przyporządkowanym obszarze badań nad myślą pedagogiczną, bowiem poświęcony został działalności Jana Korneckiego na rzecz prawnego uregulowania tzw. pragmatyki nauczycielskiej. Teoria pedagogiczna wspomnianego pedagoga, polityka i działacza społecznego znalazła jednak swoje miejsce w publikacji: *Koncepcja „wychowania publicznego narodu” Jana Korneckiego (1884-1967)*, [w:] *Sto lat polskiej oświaty (1918-2018)*, red. H. Markiewiczowa, I. Czarnecka, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2019, s. 331-344. Tak, jak w przypadku wymienionych wyżej pozycji, nie mam także uwag do artykułu przedstawiającego główne założenia ideologii narodowego socjalizmu i jej praktycznego wymiaru w postaci eksterminacji polskiej inteligencji akademickiej w okresie drugiej wojny światowej (*Polityka Trzeciej Rzeszy wobec polskiej inteligencji z Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Studia Historyczne” 2015, nr 4, s. 407-513).

Odrębny obszar badań dr D. Grabowskiej-Pienkosz odnosi się do biografistyki pedagogicznej. Do tego nurtu przypisać należy teksty: *Biografia pedagogiczna Mieczysława Opalka w literaturze pamiętnikarskiej*, *Biografie pedagogiczne – konteksty źródłowe*, red. W. Szulakiewicz, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2015, s. 137-154; *Ernest Kriek jako główny przedstawiciel wychowania nacjonalistycznego*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2016, z. 3, s. 129-146; *Miejsca i osoby w „pamięci” Stanisława Pigionia i ich wpływ na zainteresowania literackie Uczzonego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2015, z. 30, s. 99-114. Ten rodzaj poszukiwań naukowych, jak

zaznaczała Autorka, wynikał z potrzeby uzupełniania i budowania wiedzy nie tylko poprzez stosowanie podejścia strukturalno-funkcjonalnego, ale także ujmowania przeszłości z perspektywy mikrospołecznej. Konsekwencją przyjętego stanowiska było, oprócz prezentowania działalności poszczególnych postaci, dodatkowo określanie ich osobowości, światopoglądu, zainteresowań, sposobu postępowania.

Rozwój historii wychowania w Polsce traktowanej w dwojaki sposób, jako przedmiot badań nad subdyscypliną naukową i przedmiot nauczania akademickiego, jest kolejnym nurtem poszukiwań naukowych Habilitantki. W pierwszym przypadku należy wymienić książkę pt. *Historia wychowania na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika*, Wydawnictwo Fundacji Societas et Ius. Toruń 2018. ss. 154 (wraz J. Falkowską), stanowiącą zapis dziejów historii wychowania traktowanej jako nauki w macierzystym miejscu zatrudnienia. W tej bardzo rzetelnie przygotowanej pod kątem merytorycznym i metodologicznym pracy udział Autorki obejmował napisanie całej części pierwszej, w części drugiej - dwóch podrozdziałów, zaś w części trzeciej - zamieszczenie przeprowadzonych i opracowanych wywiadów z byłymi pracownikami Zakładu Historii Wychowania i Myśli Społecznej. Właściwie dobrana i wykorzystana bogata baza źródłowa pozwoliła na ukazanie przeobrażeń instytucjonalnych oraz wkładu toruńskich historyków wychowania w rozwój tej subdyscypliny pedagogicznej. Uzupełnieniem publikacji są również wartościowe dwa artykuły: *Myśl pedagogiczna w badaniach naukowych toruńskich historyków wychowania*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2017, z. 33, s. 27-46 (współautor J. Falkowska) i *Historia wychowania w twórczości i działalności dydaktycznej Jadwigi Lechickiej (1895-1965) w okresie toruńskim*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2022, nr 3-4, s. 55-74.

W przypadku drugim, ujmowania historii wychowania jako przedmiotu wykładanego w uczelniach wyższych. Habilitantka skupiła się na określaniu współczesnej kondycji i traktowaniu historii wychowania w kształceniu pedagogicznym, przekazywanych treściach, rozwiązaniach metodycznych w edukacji historycznej studentów, znaczenia tego przedmiotu w kształtowaniu kultury pedagogicznej przyszłych nauczycieli. Dwa artykuły naukowe koncentrujące się na tych problemach są wyrazem świadomości ich Autorki roli tego przedmiotu w programach kształcenia pedagogów, a jednocześnie ważnym głosem w obronie przed tendencjami do jego ograniczania lub nawet likwidacji w programach kształcenia. (*Współczesne tendencje w nauczaniu historii wychowania w wybranych ośrodkach akademickich*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2020/2, vol. 23, s. 95-109; *Historia wychowania jako przedmiot edukacji pedagogów, Historia wychowania u progu XXI wieku*.

Potrzeby badań naukowych i edukacyjnych, red. K. Dormus, M. Meissner, R. Ślęczka (Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN, Kraków 2023).

Na szczególną uwagę zasługują publikacje poświęcone źródłom w badaniach historyczno-pedagogicznych, odnoszące się głównie do źródeł pamiętnikarskich. Rozważania na ich temat zostały zaprezentowane w przywołanej już wcześniej monografii pt. *Zapisani w pamięci. Nauczyciele zaboru austriackiego w literaturze pamiętnikarskiej* (dwa pierwsze rozdziały: „Literatura pamiętnikarska jako źródło w badaniach historii edukacji” i „Źródła pamiętnikarskie dokumentujące oświatę galicyjską”) oraz opracowaniu *Wartość literatury pamiętnikarskiej w badaniach pedeutologii historycznej*, [w:] *Badania historyczne w pedagogice. Konteksty źródłowe*, red. W. Szulakiewicz, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2015, s. 53-76. Habilitantka skupiła się na szerokiej gamie problemów, między innymi wyjaśnieniach podstawowych terminów, sytuacjach powstawania źródeł pamiętnikarskich, autorach, motywach towarzyszących ich spisywaniu, metodach opracowania egodokumentów, rodzajach i tematyce literatury pamiętnikarskiej. Z całym przekonaniem można wyrazić pogląd, że zamieszczone w tych tekstach dogłębne analizy, ustalenia systematyzujące wiedzę w obszarze egodokumentów i wskazania, traktować można jako niezwykle wartościowy naukowy „przewodnik” dla badaczy podejmujących pracę z tym typem źródeł.

Podsumowując, należy stwierdzić, że ta część dorobku naukowego dr D. Grabowskiej-Pienkosz, niezależnie od ocenionej już w punkcie II. monografii, stanowi przykład posiadanych umiejętności tworzenia prac z zakresu makro- i mikrohistorii. Jej twórczość charakteryzuje się dobrą orientacją w obszarach, które nie były przedmiotem badań historyków wychowania i jasno sprecyzowanymi obszarami własnych zainteresowań badawczych, które systematycznie rozwija i wzbogaca. Przedłożone do oceny opracowania w postaci publikacji zwartych, książek pod redakcją i artykułów prezentują wysoki poziom naukowy, który wynika przede wszystkim z wypracowanego warsztatu badawczego, którego podstawę stanowią kwerenda źródłowa, właściwy dobór źródeł, krytyka zebranego materiału badawczego, jego usystematyzowanie, opracowanie i prowadzenie narracji. Dorobek naukowy Habilitantki świadczy, że jest doświadczoną badaczką dziejów wychowania.

IV. OSIĄGNIĘCIA W INNYCH OBSZARACH DZIAŁALNOŚCI NAUKOWEJ

1. Aktywność naukowa realizowana w innej niż macierzysta uczelnia

Dr D. Grabowska-Pieńkosz uczestniczyła w pracach zespołu badawczego kierowanego przez dr hab. Anetę Bołdyrew, prof. UŁ w Katedrze Historii Wychowania i Pedeutologii

Uniwersytetu Łódzkiego, realizującego grant naukowy pn. *Edukacja, oświata i wychowanie w kształtowaniu polskiej nowoczesności i niepodległości w latach 1905-1918* w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki w latach 2018-2023. Występowała w roli współpracownika, a następnie wykonawcy. Jej udziałem było:

- opracowanie 30 tekstów źródłowych z wybranych czasopism okresu pierwszej wojny światowej, dbałość o stosowanie aparatury naukowej i wykonanie indeksu na potrzeby wydawnictwa źródłowego pt. *Edukacja, oświata, opieka i wychowanie w procesie modernizacji społecznej w Królestwie Polskim i na Kresach w zaborze rosyjskim*, red. A. Bołdyrew, J. Falkowska, D. Grabowska-Pieńkosz, Piotrków Trybunalski 2023.
- opracowanie dwóch czasopism („Dzwonek Częstochowski” i „Gazeta Świąteczna”) z opisami bibliograficznymi w ramach publikacji pt. *Edukacja i wychowanie dzieci i młodzieży w czasopiśmiennictwie społeczno-kulturalnym Królestwa Polskiego w latach 1905-1918. Bibliografia adnotowana. Cz. I*, red. R. Bednarz-Grzybek, A. Bołdyrew, M. M. Kacprzak, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Łódź 2023.
- opracowanie 15 biogramów do książki pt. *Działaczki i działacze oświatowi w Królestwie Polskim u progu niepodległości. Słownik biograficzny*, red. A. Bołdyrew, A. Wałęga, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2023.

2. Granty badawcze uzyskane i realizowane na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu

Przed obroną doktoratu Habilitantka realizowała 4 granty naukowe na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK (2012, 2013 i dwa w 2014 r.). Po uzyskaniu doktoratu – trzy indywidualne granty na badania dla młodych pracowników uzyskane w latach 2018-2023 na tym samym Wydziale, przeznaczone na wykonywanie następujących tematów:

- *Idea wychowania narodowo-obywatelskiego w poglądach członków Towarzystwa Pedagogicznego (1868-1921)*.
- *Działalność Towarzystwa Pedagogicznego w zakresie obrony interesów społeczno-zawodowych nauczycieli*.
- *Wkład Towarzystwa Pedagogicznego w popularyzację myśli pedagogicznej w latach 1868-1918*).

3. Wyjazdy stypendialne i studyjne

Dr D. Grabowska-Pieńkosz w okresie od 24.09 do 01.10.2017 i od 6.02 do 5.03.2023 r. odbywała wyjazdy studyjne do Wilna do Litewskiego Państwowego Centralnego Archiwum, Litewskiego Państwowego Archiwum Historycznego i Biblioteki Uniwersytetu Stefana Batorego. Z kolei od 15.05 do 12.6.2019 r. przebywała we Lwowie, gdzie oprócz wypełniania

innych zadań, dokonywała rozpoznania źródłowego w Centralnym Państwowym Archiwum Ukrainy oraz Lwowskim Archiwum Państwowym. Dwa ostatnie wyjazdy były rezultatem uzyskania stypendium fundacji Lancorońskich i Fundacji z Brzezia Lancorońskich przyznanego przez Polską Akademię Umiejętności.

We wszystkich trzech przypadkach głównym celem zagranicznych pobytów było dokonywanie kwerend archiwalnych i bibliotecznych w tamtejszych instytucjach.

4. Udział w konferencjach naukowych

Habilitantka uczestniczyła przed uzyskaniem doktoratu w 17. naukowych konferencjach krajowych i międzynarodowych. Po obronie pracy doktorskiej brała czynny udział, przedstawiając wyniki swoich badań w 18. konferencjach, sympoziach i zjazdach w wielu ośrodkach akademickich, między innymi na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytecie w Białymstoku, Uniwersytecie Łódzkim, Uniwersytecie Wrocławskim, Uniwersytecie Pedagogicznym im. KEN w Krakowie, Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, a także w Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie i Akademii Ignatianum w Krakowie,.

5. Udział w pracach wydawniczych

Habilitantka jest od 2016 r. sekretarzem czasopisma naukowego „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”. W czasie pełnienia przez nią tej funkcji ukazało się 13 zeszytów periodyku. Ponadto była redaktorem tematycznym (wraz z J. Falkowską) 43. tomu, nr 1 tego pisma, w którym zawarte zostały artykuły z obszaru historii wychowania i oświaty.

Podsumowując osiągnięcia w innych obszarach działalności naukowej dr D. Grabowskiej-Pieńkosz, należy ocenić pozytywnie dużą aktywność przejawianą w tym zakresie. Jednoznacznie wynika z nich, że część podejmowanych prac naukowych skupiona była na świadomie i metodycznie podejmowanych pracach (granty uczelniane, wyjazdy zagraniczne, udział w konferencjach) zmierzających do przygotowania i szybkiego realizowania zamierzeń naukowych. Te „pomniejsze” przedsięwzięcia zaowocowały znaczącym przyrostem dorobku naukowego od czasu uzyskania stopnia doktora.

V. INFORMACJE DODATKOWE. POZANAUKOWA DZIAŁALNOŚĆ W UCZELNI

1. Działalność dydaktyczna

Habilitantka realizuje swoje pensum dydaktyczne na kierunkach: pedagogika, pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, praca socjalna i innych kierunkach uniwersyteckich w ramach przygotowania pedagogicznego nauczycieli. Prowadzi ćwiczenia i wykłady z historii

wychowania, badań historycznych w pedagogice, historii pracy socjalnej, pedeutologii, teorii wychowania, pedagogiki zabawy, zabaw badawczych w przedszkolu i szkole, pedagogiki, proseminaria i seminaria dyplomowe oraz wykład ogólnouniwersytecki. Wypromowała 35 prac licencjackich.

2. Działalność organizacyjna

Habilitantka w latach 2016-2019 była członkiem Komisji ds. Kształcenia na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK oraz od 2020 r. Zespołu ds. programu kształcenia na kierunku pedagogika na Wydziale Filozofii i Nauk Społecznych UMK. Brała udział w pracach trzech komitetów organizacyjnych konferencji naukowych. Jest opiekunem Sekcji Historii Wychowania Studenckiego Koła Pedagogów, którą powołała w 2011 r. Była opiekunem studentki pedagogiki w Programie MOST (2021/2022) oraz od roku akademickiego jest 2023/2024 opiekunem praktyk na kierunku pedagogika, specjalność pedagogika opiekuńczo wychowawcza.

3. Działalność w zakresie popularyzacji nauki

Dr. D. Grabowska-Pieńkosz od roku 2013 przygotowuje imprezy w ramach Toruńskiego Festiwalu Nauki i Sztuki. W latach 2017-2019 na Wydziale Nauk Pedagogicznych współorganizowała cykl spotkań „Dzieje pedagogiki toruńskiej”. W 2018 i 2019 r. przeprowadziła 2 konkursy dla uczniów szkół średnich z województwa kujawsko-pomorskiego: „Dziecko to także człowiek, tylko jeszcze mały... Prawa dziecka oczami licealistów” i „Dnia pierwszego września... Polska oświata i nauka w czasie II wojny światowej”. Od 2020 r. przygotowuje wydarzenie pn. „Dzień Edukacji przez zabawę”. Była również trenerem w projekcie pt. „Warsztaty edukacyjne. Legendarne opowieści o dziedzictwie kulturowym Torunia”.

4. Współpraca z sektorem gospodarczym

Habilitantka prowadzi współpracę z organizacją pozarządową Stowarzyszenie Absolwentów UMK i wchodzi w skład jego zarządu jako skarbnik. Od 2013 r. przygotowuje coroczne Zjazdy Absolwentów UMK pn. „Jesienne powroty”. Opracowała wnioski czterech projektów: „Bezpieczne jutro – edukacja prawna seniorów (2016) „Senior e-samodzielny – warsztaty informatyczne dla osób w wieku emerytalnym” (2016), „Senior na rynku usług prawnych i finansowych – możliwości i zagrożenia” (2018), „Poznaj komputerowy świat! Zajęcia informacyjne dla seniorów” (2018) i koordynowała wszelkiego rodzaju prace w trakcie ich realizacji. Przedsięwzięcia były dofinansowane ze środków Gminy miasta Toruń.

5. Podnoszenie własnych kwalifikacji zawodowych

Habilitantka brała udział w szkoleniach organizowanych w ramach projektu pt. Podniesienie

kompetencji kadry dydaktycznej UMK w module: „Działania w zakresie kompetencji dotyczących innowacyjnych umiejętności dydaktycznych” (2-27.07.2018) oraz w szkoleniach pn. „Doskonałość dydaktyczna uczelni” (luty-czerwiec 2023 r.).

KONKLUZJA

Stwierdzam, że dorobek naukowy dr Doroty Grabowskiej-Pieńkosz spełnia warunki określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r., poz. 742 z późn. zm.), ponieważ:

1. Habilitantka posiada w swoim dorobku monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku jej opublikowania w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267, ust. 2, pkt 2, lit. a ustawy, która stanowi znaczny wkład w rozwój subdyscypliny pedagogicznej jaką jest historia wychowania.
2. Dodatkowo posiada poważny i znaczący dorobek naukowy w postaci prac zwartych, rozdziałów w monografiach i artykułów.
3. Prowadziła prace naukowe w więcej niż jednej instytucji naukowej.
4. Posiada osiągnięcia naukowe w innych jeszcze obszarach niż twórczość pisarska.
5. Jest dojrzałym badaczem dziejów wychowania.

Biorąc powyższe pod uwagę, jednoznacznie popieram wniosek doktor Doroty Grabowskiej-Pieńkosz o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w zakresie pedagogiki.

Dr hab. Iwonna Michalska, prof. UŁ

Łódź, 12 maja 2024 r.